

RUS V ČESKÝCH KRONIKÁCH 13–14 STOROČIA

Je úplne nepochybné, že najdôležitejšími prameňmi k dejinám stredovekej Rusi sú domáce (ruské) pramene. Pri skúmaní dejín však nemožno obchádzať ani pramene zahraničné. Najdôležitejšími takými prameňmi sú v skoršom období rôzne byzantské kroniky, neskôr kroniky poľské, uhorské či iné. Je pochopiteľné, že z krajín strednej Európy sú to práve pramene poľské, v ktorých môžeme nájsť najviac informácií k dejinám Rusi. Isté informácie možno nájsť aj v prameňoch západoeurópskych krajín. My v tejto našej práci sme sa zamerali na informáciu, ktoré k Rusi ponúkajú stredoveké kroniky české¹.

Kráľovstvo České je z viacerých dôvodov veľmi špecifickým štátom Strednej Európy. Je jediným štátom stredo-východnej Európy, ktorý bol integrálnou súčasťou Rímsko-Nemeckej Ríše. Ba v nami skúmanom období (13–14 str.), s veľmi výnimočným postavením. Tým pádom v ňom prichádzalo k špecifickému prelínaniu kultúr. Z Ríše bolo sústavne vystavené nemeckému tlaku zatiaľ čo domáca tradícia a kultúra si zachovala svoj slovanský charakter.

Prvou známou českou kronikou (bez ohľadu na hagiografické texty) je začiatkom 12 str. vzniknutá *Kosmová kronika česká*². V súvislosti s ňou je však jasné, že isté kronikársko-analistické texty (v českej odbornej literatúre väčšinou označované ako *Staré české annály*) existovali už aj pred ňou, len sa nám do dnešných dní nezachovali³. Kosmová kronika však rapidne ovplyvnila celú stredovekú českú kronikársku tvorbu, ako aj českú historickú tradíciu a národne vedomie. Všetky historické diela, ktoré potom boli spísané v

¹ Chceme poznamenať, že v tejto práci sa venujeme len edovaným kronikám a nepublikovaným rukopisom, ako napr. *Kroniku Mikuláša z Čech (Nikolaii de Bohemie Chronicon Bohemie)* sme nebrali do úvahy. Konkrétne s touto kronikou však už pracoval poľský historik Norbert Mika.

Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. – Racibórz, 2008. – S. 6.

² *Kosmův letopis český // Fontes rerum Bohemicarum [ďalej len: FRB] / Ed. Emler J.* – Praha, 1874. – Vol. 2. – S. 1–198; *Kosmova kronika česká / Ed. Hrdina K., Bláhová M. et al.* – Praha; Litomyšl, 2005. – 301 s.

Kosmova kronika je v dlhodobej pozornosti českých historikov. Snáď najväčším

špecialistom na tento prameň bol v 20. a 21. storočí D. Třeštík. Vid' napr.: *Třeštík D. Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy Kroniky.* – Praha 1972. – 210 s.; *Ejusdem. Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení.* – Praha, 1968. – 251 s.

Najnovšie české vydanie kroniky vyšlo v r. 2011: *Kosmas. Kronika Čechů.* – Praha, 2011. – 285 s.

³ *Nechutová J. Latinská literatura českého středověku do roku 1400.* – Praha, 2000. – S. 66–67.

Fiala Z. Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310. – Praha, 1975. – S. 114–120.

Čechách do konca 13. storočia sú kompletne závislé na Kosmovej kronike, ktorá je základom českej stredovekej historiografie⁴. Pre niektoré diela, ktoré na Kosmasa nadväzujú úplne cieľavedome a otvorene sa k tomu aj hlásia sa preto zaužívalo označenie *Pokračovatelé Kosmovi*⁵. V 12. storočí medzi tzv. *Prvních pokračovatelů Kosmových* patria letopisy: *Kanovník Vyšehradský*⁶ a *Mnich Sázavský*⁷. Po tomto tzv. *Prvom pokračovaní*, ako istý medzistupeň, nasleduje v druhej polovici 12. str. *Letopis Vincenciův*⁸ a na prelome 12–13. str. *Jarlochův letopis*⁹, ktorý na Vincencia priamo nadväzuje. Čo sa týka Rusi, vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v týchto prvých dielach českej kronikárskej tradície sa alebo vôbec nespomína, alebo len veľmi okrajovo (najčastejšie v súvislosti s jazykom resp. slovanskou liturgiou¹⁰).

V 13. str. vznikajú ďalšie dôležité diela, ktoré rovnako cieľavedome nadväzujú na *Kosmovú kroniku* a preto sa pre nich ujalo pomenovanie *Druhé pokračovanie Kosmovo*¹¹. Patria sem *Příběhy krále Václava I.*¹², *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*¹³, *Rozprávání o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.*¹⁴ a *Letopisy české*¹⁵, pričom niekedy sa tam zaraďujú len posledné dve zmienené diela a niekedy zas aj *Letopis Jarolchov* a *Letopis Vincenciov*. Toto *Druhé pokračovanie Kosmovo* vzniklo do konca 13. str. a teda podrobnejšie zachytáva obdobie práve tohto

⁴ Nechutová J. Latinská literatura... – S. 72.

⁵ FRB. – Vol. 2. – S. 199–400. K tomu pozri aj: *Pokračovatelé Kosmovi* / Ed. Hrdina K., Tomek V. V., Bláhová M. et al. – Praha, 1974. – 251 s.

⁶ Napr. v Letopise Kanovníka Vyšehradského sa zachovala zaujímavá informácia, že moravské knieža Vratislav si zobral manželku z Rusi. *Kanovník Vyšehradský* // FRB. – Vol. 2. – S. 215: “(1132) Wratislaus dux de parte Moraviae, quae vocatur Brininzco, filius Dedalrici, duxit uxorem de Rusia, pulchritudine sua Helenam, Graecorum reginam, superantem, quae quoniam albi coloris specie nimium splendebat, ut rutilus fulgor auri albedinem corporis eius quibusdam rubeis notis inficeret” (podčiarkoval a zvyrazňoval – V. A.)

Podobne Kanovník Vyšehradský zachytil aj udalosti súvisiace s Eufémiou Vladimírovnou (dcérou kniežaťa Vladimíra Monomacha), manželkou uhorského kráľa Kolomana. Pri ktorých však už jej spätosť s Rusou nezdôrazňuje. *Kanovník Vyšehradský*. – S. 215–216: “(1132) Eodem anno dux Polonorum cum infinito exercitu in Ungariam profectus est, volens filium Colmanni, expulso rege coeco, qui vocatur Bela, invitis Ungaris intronizare. Mater enim praefati iuvenis a marito suo, rege videlicet Colmanno, repudiata dum esset

praegnans rediit ad patrem, atque ibi puerum peperit”.

⁷ V letopise Mnicha Sázavského sa napr. v súvislosti s Rusou neschádza známa a zaujímavá zmienka o tom, že v Sázavskom kláštore v 11. storočí boli uchovávané časti relikvií svätých Borisa a Gleba: *Mnich Sázavský* // FRB. – Vol. 2. – S. 251: “Deinde (1095) ... consecrata sunt duo altaria, unum a dexteris, in quo continentur reliquiae sancti Martini, sanctorum Johannis et Pauli, sancti Tiburtii martyris, sancti Glebii et socii eius”.

⁸ *Letopis Vincenciův* // FRB. – Vol. 2. – S. 407–460.

⁹ *Letopis Jarlochův* // FRB. – Vol. 2. – S. 461–521.

¹⁰ *Kosmův letopis*. – S. 36: “secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae, aut Sclavonicae linguae”.

¹¹ Nechutová J. Latinská literatura... – S. 78–88.

¹² *Příběhy krále Wáclawa I.* // FRB. – Vol. 2. – S. 303–308.

¹³ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* // FRB. – Vol. 2. – S. 308–335.

¹⁴ *Wyprawowani o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.* // FRB. – Vol. 2. – S. 335–376.

¹⁵ *Letopisy české 1196–1278* // FRB. – Vol. 2. – S. 282–303.

storočia. Práve v týchto prameňoch z 13. storočia môžeme nájsť nejaké, aj keď stále len veľmi kusé, informácie k dejinám Rusi.

Stručné analistické zápisy, pre ktoré sa ujalo označenie *Letopisy české* nám ponúkajú hneď niekoľko informácií o Rusi. Pod rokom 1206 (čo je nepresne datované) píše o smrti kniežata Romana Mstislaviča¹⁶. Odhliadajúc od toho, že chybujú v určení roku, správne informujú, že Roman zahynul v konfrontácii s poľskými kniežatami Leškom a Konrádom. Čo sa týka zmienky o Romanovej smrti, vyplýva nám ešte jeden dôležitý fakt a to konkrétne v otázke titulatúry. České letopisy totiž označujú Romana ako "*rex Ruthenorum*" zatiaľ čo Leškovi a Konrádovi priznávajú len titul kniežat "*dux*". Označenie ruských panovníkov ako kráľov je však u stredo- a západoeurópskych kronikárov celkom bežné.

Ďalšou informáciou, ktorú v *Letopisoch Českých* nachádzame je zmienka k roku 1220 o vojne Poliakov proti Rusom a Prusom¹⁷. Táto informácia je však takmer doslova prebratá z prameňov z poľského prostredia konkrétne z diela *Rocznik Krasieńskich*¹⁸. Podobná informácia sa tiež nachádza v *Letopise Haličsko-Volyńskom*¹⁹, ktorý hovorí o tom, že Daniel Romanovič poštvá Litovcov proti Poliakom²⁰.

Už nie priamo k Rusi sa viaže zápis v *Letopisoch* o smrti niekdajšieho haličského kráľa Kolomana, brata uhorského kráľa Bela IV., ktorý zomrel na následky zranení, ktoré utrpel v boji s Mongolmi roku 1241 v bitke na rieke Slanej (zomrel krátko nato v Záhrebe)²¹. V súvislosti s Kolomanom je na jednej strane zaujímavé, že mu český letopisec nepriznáva žiaden titul alebo hodnosť, ale uspokojuje sa s konštatovaním, že ide o brata uhorského kráľa, ale na druhej strane mu pridáva dôležitosť už len tým že ho v svojich análoch spomína, pretože je jasné, že ak by išlo o bezvýznamnú postavu, aj keď kráľovskej krvi, nebol by v tak stručných letopisoch spomenutý.

Ďalšou postavou, súvisiacou s Rusou, ktorú *Letopisy České* poznajú po mene je knieža Rastislav Michailovič²². Analista totiž pochopiteľne nemohol

¹⁶ Tamže. – S. 283 ("1206. Dux Lestko cum fratre Conrado occiderunt Romanum, regem Rutenorum").

¹⁷ Tamže. – S. 283 ("1220. Poloni a Pruzis occisi sunt, et a Ruthenis furore gladii interfecit, et a fossoribus auri mactati miserabiliter interierunt").

¹⁸ Porovnaj: *Rocznik Krasieńskich* // Monumenta Poloniae Historica. – Lwów, 1878. – Vol. 3 / Ed. Bielowski A. – S. 132. "Poloni a Pruthenis occisi sunt et a Ruthenis furore gladii interfecit et a fossoribus auri mactati miserabiliter interierunt".

¹⁹ *Ипатьевская летопись* // Полное собрание русских летописей. – Санкт-Петербург, 1908. – Т. 2. – С. 506.

²⁰ K tomu pozri: *Nagirnny W. Polityka zagraniczna księstw ziem haličkiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264*. – Kraków, 2011. – S. 181.

²¹ *Letopisy české 1196–1278*. – S. 285: "1241 Pagani, qui Tatars dicuntur, multa regna christianorum destruxerunt... Hiidem Colmannum, fratrem regis Ungariae, sagittaverunt et Ungariam totam depopulaverunt".

O Kolomanovi pozri napr.: *Procházková N. Postavenie haličského kráľa a slavónskeho kniežata Kolomana z rodu Arpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia* // *Medea*. – Bratislava, 1998. – Vol. 2. – S. 64–75.

²² Osobou Rastislava Michailoviča sa ešte v 19. storočí zaoberal aj popredný český historik F. Palacký, ktorý o ňom napísal zaujímavú štúdiu: *Palacký F. O Ruském kněžeti Rostislawovi otci královný České Kunhuty, a rodu geho rozbor kritický* // *Časopis Národního musea*. – Praha, 1842. – Vol. 16. – S. 23–41.

obísť udalosť z roku 1261, keď sa Kunigunda, dcéra spomínaného Rastislava a vnučka uhorského kráľa Bela IV. vydala za českého panovníka Přemysla Otakara II. a následne boli obaja spolu korunovaní za českého kráľa a kráľovnú²³. Čo je však ešte v súvislosti s Rastislavom zaujímavé, že on ako v tomto prameni, ani v ďalších českých nie je označovaný ako knieža ruské, ale ako knieža bulharské. Toto označenie vyplýva najmä z toho, že Rastislav sa od roku 1257 významne angažoval v bojoch o trón v tejto krajine, kam sa vypravil aj s veľkou uhorskou pomocou, aby bránil práva svojej dcéry, manželky nedávno zosnulého cára Michala Asena I. a na čas tam ako proticár preberá moc do svojich rúk.

V Druhom pokračovaní Kosmovom sa nachádza k Rusi dôležitá informácia ešte v diele *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* Vránci toho sa totiž zachoval list tohoto panovníka, ktorý napísal roku 1260 pápežovi Alexandrovi IV., v ktorom ho informuje o svojom veľkom a slávnom víťazstve nad uhorským kráľom Belom IV. a jeho spojencami²⁴. Práve v tomto doslova opísanom liste sa na poprednom mieste medzi uhorskými spojencami nachádza aj meno haličského panovníka Daniela Romanoviča. Ktorý je tam uvedený ako „*Daniel, král Rusi a jeho synovia a ostatní Rusi*“. Ak sme predtým spomínali, že v stredoeurópskych kronikárskych dielach je celkom bežné označovať ruských vládcov všetkých do radu ako kráľov, tak v tomto prípade to nie celkom platí. Na túto zmienku, aj keď sa nachádza v naračnom prameni, totiž nemožno nazerať ako na informáciu kronikárskeho, ale skôr ako na informáciu diplomatického charakteru. A ak teda aj kronikári nemali prehľad o panovníkoch Rusi, to isté sa nedá povedať o kráľovskej kancelárii a tobôž nie o kancelárii Přemysla Otakara II., ktorý v svojej dobe patril medzi najmocnejších a najvplyvnejších európskych panovníkov. Označenie Daniela za kráľ teda vôbec nebolo náhodne, ale úplne cieľavedome. Tejto otázke (ktorej sa my vzhľadom na rozsah práce nebudeme venovať) sa už venovala česká historička a slavistka Jitka Komendová, ktorá túto problematiku zahrnula do svojej zaujímavej štúdie o propagande v Čechách a na Rusi v 13. storočí²⁵.

Na prelome 13–14. storočia vzniklo ďalšie dielo, v ktorom sa nachádzajú informácie k dejinám Rusi. Ide o *Letopis Jindřicha Heimburského*. Vlastne v tomto letopise sa nachádza len jedna priama zmienka a to k roku 1299, keď tvrdí, že vtedy českého kráľa Václava II. v Brne navštívil „ruský kráľ (?)“²⁶. Kto presne

²³ Letopisy české 1196–1278. – S. 297: „(1261) Eodem anno VIII. Kal. Novembris, princeps regni Bohemorum duxit in uxorem Cunegundem, filiam Rostislai, ducis Bulgarorum... In die Nativitatis Domini princeps Bohemorum dictus Prziemysl consecratus est in regem cum eadem Cunegunde“.

²⁴ Příběhy krále Přemysla Otakara II. – S. 315: „(1260) gravis belli, quod adversus Belam et natum eiusdem Stephanum, Ungariae reges illustres, et Danielem, regem Rusiae, et filios eius, et ceteros Ruthenorum ac Tataros, qui eidem in auxilium venerant et Boleslaum Cracoviensem et Lestkonem iuvenem, Lasciae duces, et innumeram multitudinem

inhumanorum hominum Cumanorum et Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et Walachorum, Bezzerminorum et Hysmahelitarum, scismaticorum etiam, utpote Graecorum, Bulgarorum, Rusciensium et Bosnensium haereticorum (gessimus)“.

²⁵ Komendová J. Vladařská propaganda a antipropaganda na Rusi a v Čechách ve 13. století // *Historica (Acta universitatis Palackianae Olomucensis)*. – Olomouc, 2000. – Vol. 29. – S. 39–50.

²⁶ Letopisove Jindřicha Heimburského // FRB. – Praha, 1882. – Vol. 3 / Ed. Emler J. – S. 321: „1299 Rex Ruscie venit ad regem Wenceslaum in Brunnam“.

je pod týmto označením myslený nevieme. Snáď Lev Danielovič? O tom vieme, že sa skutočne s Václavom II. stretol (údajne r. 1291), lebo nám to zachytil *Haličsko-Volyňský letopis*²⁷. Tiež vieme, že Lev bol vo vazalskom vzťahu v Mongolom a tu prichádzame k druhej informácii v *Letopise Jindřicha Heimburského*. Ten totiž k roku 1293 tvrdí, že kráľa Václava navštívili vyslanci Mongolov²⁸. Preukázať, že pod takýmto označením by figurovalo nejaké ruské knieža je ťažké, aj keď vzhľadom na nie celkom veľkú sčítanosť Jindřicha v ruských (východoeurópskych) záležitostiach to nemôžeme celkom vylúčiť.

Začiatkom 14. str. vzniklo dielo, ktoré významným spôsobom ovplyvnilo českú historiografiu a historickú tradíciu na dlhé storočia a to *Dalimilova rýmovaná kronika česká*²⁹. Bola to prvá kronika písaná po česky a významným spôsobom zadefinovala "český" pohľad na dejiny. Hoci je prínos tejto kroniky nepopierateľný a to najmä v ideologickej rovine, pre skúmanie dejín Rusi nemá veľkú hodnotu. V celom jej texte sa nachádza len jediná priama zmienka o Rusi. Tá sa viaže k opisu Mongolského vpádu do Európy³⁰. Dalimil si túto udalosť trochu prispôbil a podáva ju v takomto kontexte: Mongoli vpadli do Európy v troch prúdoch. Jeden obsadil Kyjev a Rus, druhý vpadol do Uhorska a tretí do Poľska. Dôležitosť Dalimila je však v tom, že ide o prvú českú kroniku, ktorá vyslovene spomína aj nejakú lokalitu na Rusi v tomto prípade, konkrétne mesto Kyjev. Významnou vsuvkou v tejto súvislosti tu je, že autor doslova tvrdí, že "*Kyjev je mesto veľiké*".

Len pár rokov po vzniku Dalimilovej kroniky začalo vznikať aj ďalšie dôležité dielo (dokončené bolo až za vlády cisára Karola IV.) a to *Zbraslavská kronika*³¹. Práve táto kronika je často považovaná za vrchol českej kronikárskej tvorby v stredoveku³². Tak ako *Letopisy české* aj *Zbraslavská kronika* opisuje svadbu Přemysla Otakara II. s Kunigundou, na rozdiel od nich však jej otca Rastislava už nespomína menom, ale len ako "*kráľa Mačvy*"³³. Rusi sú spomínaní aj v udalostiach keď kráľ Václav II. získal poľský trón, kde sú predstavení ako hlavní nepriatelia Poľska³⁴. Za nepriateľov Poľska a vôbec kresťanstva sú označení aj v

²⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 637.

²⁸ Letopisove Jindřicha Heimburského. – S. 320: "1293 Nuncii Tartarorum venerunt ad regem Wenceslaum". K Levovi pozri ešte napr.: Войтович Л. Князь Лев Данилович. – Львів, 2012. – S. 153–154.

²⁹ Rýmovaná kronika česká // FRB. – Vol. 3. – S. 1–302. K Dalimilovej kronike pozri aj: Bláhová M. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota. – Praha, 1995. – Díl 3. Historický komentář. – 489 s.; Dalimil. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Vydání textu a veškerého textového materiálu. – Praha, 1988. – Díl 1. a 2 / Ed. Daňhelka J., Hádek K., Havránek B., Kvítková N. – 612 S. a 604 s.

³⁰ Rýmovaná kronika česká. – S. 173: "Na léto Tateři pojídu a trmi prameny vnidú. Jako po své vezde jdíechu, neb spytáci je

vedíechu. Jedni v Rusi Kyjova, města velikého holuby dobychu, druzi krále uherského pobichu, třetí všě Polsko zhubichu a mnoho křesťanstva zbichu".

³¹ Petra Žitavského kronika Zbraslavská // FRB. – Vol. 4 / Ed. Emler J. – Praha, 1884. – S. 1–338. Pozri aj: Zbraslavská kronika Chronicon regiae / Ed. Fiala Z. et al. – Praha, 1976. – 597 s.

³² Nechutová J. Latinská literatura... – S. 131–136.

³³ Kronika Zbraslavská. – S. 12 ("Fuit enim in Matschovia rex quidam generosus et nobilis, qui filiam bonis mortibus insignitam nomine Chunegundam habuit").

³⁴ Tamže. – S. 44–45 ("Mortuo ergo Lescone, duce Cracouie, sine heredibus maiore natu eisdem ducatu unanimiter conveniunt et quomodo vacanti terre utiliter providerent, de domino cogitare ceperunt, qui eos

inej kapitole, kde autor napr. tvrdí, že často prepadávajú Krakovskú zem atď³⁵. Podobne ako Kosmas, spomína v súvislosti s Rusou grécky a slovanský obrad, avšak v trochu iných súvislostiach³⁶. Autor totiž tvrdí, že kňazi z Rusi prišli do Čiech na základe žiadosti kráľa Václava (II.) a tak z neho robí v svojom diele nábožného vládca, ktorý povolával duchovných zo všetkých končín (východných kresťanov nevynímajúc) aby posilňoval kresťanskú vieru.

Za vlády cisára Karola IV. vzniká hneď niekoľko kroník³⁷. Tieto sa vo veľkej časti opierajú o už predchádzajúce diela, avšak dôraz kladú na udalosti nedávno minulé alebo súčasné, ktoré poznali alebo z osobnej skúsenosti alebo z ešte živej tradície. Väčšina týchto diel vznikla na priamu objednávku cisára Karola, ba na niektorých dokonca osobne priamo spolupracoval. Cisárovým cieľom bolo celkové spracovanie českých národných dejín a ich zaradenie do kontextu celoeurópskej histórie. Prvými dielami, ktoré odborníci do tohto tzv. karolovského obdobia zaradujú sú *Kronika Františka Pražského*³⁸ a *Kronika kostola pražského*³⁹, ktorú spísal Beneš Krabice z Weimile. Obe kroniky nadväzujú svoje rozprávanie na *Druhé pokračovanie Kosmovo* a vo veľkom sa opierajú najmä o *Zbraslavskú kroniku*.

František Pražský, podobne ako *Zbraslavská kronika* či *Letopisy české* tiež ponúka informáciu o svadbe Přemysla Otakra II. s Kunigundou, dcérou Rastislava Michailoviča⁴⁰. Čo sa však týka tejto zmienky, treba spomenúť dve zaujímavé veci: jednak samotný Rastislav opäť nie je spomínaný menom (podobne ako ani v *Zbraslavskej kronike*) a jednak kronikár ho považuje za kráľa mazovského (t.j. za Poliaka) a už ho nedáva do súvisu s Mačvou či Bulharskom.

Ďalšou, už oveľa obsirnejšou zmienkou je zápis k roku 1341, ktorý hovorí o poľskej intervencii na Rusi ako aj o boji s Mongolmi⁴¹. Český kronikár tvrdí,

ab insultibus vicinarum gentium, puta Ruthenorum, potenter defenderet... et compe-
scat cito guerras, quas destruxerunt vicini,
qui voluerunt ipsas suis subiugare dominiis
et cotidianas exercentes insanias incendiis
eas vastaverunt pariter et rapinis“).

³⁵ Tamže. – S. 60 (“Sed quia ipsa Cracouia
Ruthenorum et Litwanorum ceterorumque
persecutorum fidei a vicino videtur metas
attingere, eedem gentes incredule terram
Cracouie sepius intraverunt, atque ipsam
hostiliter invadentes, homines et iumenta
secum ad propria plerumque numero ab-
duxerunt. Assiduis igitur earundem geni-
um insulatibus Deo permittente territorium
Cracouiense destruitur“).

³⁶ Tamže. – S. 70–71 (“Vidimus nempe
non solum de Italie, Francie tocisque
Germanie partibus universis, sed nunc
Russia, nunc de Prussia nunc de Grecia et
nonnunquam de ultimis Ungarorum et de
martimis finibus ad hunc famosum regem
confluere religiosos et eciam clericos pluri-
mos seculares, quorum quidam barbam, alii

comam more barbarico nutrientes suo ritu
in greco, quandoque eciam in slauico idio-
mate celebrantur missarum“).

³⁷ *Nechutová J.* Latinská literatura... –
S. 136–140.

³⁸ *Kronika Františka Pražského* // FRB. –
Vol. 4. – S. 347–456. Pozri aj: *Kroniky doby
Karla IV.* / Ed. Bláhová M., Zachová J. et al. –
Praha, 1987. – 647 S. Novšie vydanie kroni-
ky pozri v: *Fontes rerum Bohemicarum. Se-
ries nova.* – Praha, 1997. – Vol. 1: *Chronicon
Francisci Pragensis* / Ed. Zachová J. – 233 s.

³⁹ *Kronika Beneše z Weimile* // FRB. –
Vol. 4. – S. 457–548. Pozri aj: *Kroniky doby
Karla IV.*

⁴⁰ *Kronika Františka Pražského.* – S. 351
 (“nomine Chungundam, regis de Mazouia
filiam, coniugem duxit, cum qua heredes
felices generavit“).

⁴¹ Tamže. – S. 430 (redakcia A) (“Anno Do-
mini MCCCXLI Tartari Polonium intraverunt
et maximam partem terre devastaverunt, vin-
dictam sumentes in christianis propter ter-
ram Rutenorum, quam pridem debellaverat

že príčinou vpádu Mongolov je práve „*ruská zem*“. A to podľa kronikára v tomto kontexte: na Rusi vládol s poľskou podporou Juri II. Boleslav (ktorého však kronika po mene nespomína), ktorý bol podporovateľom katolíckej viery. Práve toto ho v konečnom dôsledku stálo život, keď ho kvôli je prokatolíckemu postoju konzervatívne elity násilne odstránili. Aby to potrestal, vtrhol poľský kráľ Kazimír III., ktorý bol s Jurim II. príbuzný na západnú Rus a chcel zradných bojarov potrestať a ich krajinu pričleniť ku svojmu kráľovstvu. Proti tomu však vystúpili Mongoli, ktorí túto oblasť považovali za svoju sféru vplyvu. K tej istej udalosti sa vyjadruje aj *Kronika Beneša Krabice z Weimile*⁴². Zmienka v nej je však už o dosť kratšia a strohejšia ako u Františka Pražského. K dôvodom vojny sa nevyjadruje vôbec a rovnako aj o účasti Mongolov mlčí, pričom práve týchto František Pražský považuje za hlavných nepriateľov a nie Rusov, kvôli ktorým vlastne „*len*“ konflikt vypukol, ale nie oni, ale Mongoli boli jeho hlavnými aktérmi.

Ďalším pokusom zasadiť české dejiny do kontextu svetovej histórie učinil benediktínsky opát Neplach, ktorý svoje dielo nazval *Stručné sepsáni kroniky římské a české*⁴³ a podobne ako ostatní tiež vychádzal najmä z Kosmasa a jeho pokračovateľov, medzi nimi najmä z *Letopisov Českých*. Z týchto napr. takmer doslovne preberá aj informáciu k roku 1220 o poľskom konflikte s Rusmi⁴⁴. Rovnako preberá aj informáciu o svadbe Přemysla Otakra II. a Kunigundy⁴⁵. Niektoré informácie ako napr. smrť kniežata Romana Mstislaviča, či Kolomana Haličského, však už tento český kronikár nepovažoval za také podstatné aby

dux Polonie propter ducem terre pefate, qui exstitit ei in linea consanguinitatis astrictus, quem intoxicatum morti tradiderunt. Qui quidem dux zelo ductus fidei orthodoxe accersiri iussit fidei catholice sacerdotes et de diversis terris viros in theologia eruditos, volens germen vere fidei seminare et extirpare scismaticum errorem Ruthenorum. Qui dolentes relinquere sectam eorum ducem veneno necantes, multos christianos ferro et modis variis extinxerunt. Hanc causam rex Polonie sumpserat de hiis ulcionem. Tarthari vero advenientes reddiderunt talionem“).

(redakcia B) (“A. D. MCCCXLI Tarthari in maxima multitudine et fortitudine Poloniam intraverunt ipsamque nimium devastaverunt. Fertur quoque hec causa eorum adventus fuisse, quia rex eorum cum alio rege condixerat ad invadendum christianos, qui precedenti anno extiterat devictus. Alia causa est propter terram Rutenorum, quam pridem debellaverat et devastaverat rex Polonie propter ducem terre pefate, qui erat de ipsius prosapia oriundus, quem intoxicatum nobiles dicte terre morti tradiderunt. Qui quidem dux zelo ductus fidei orthodoxe accersiri iussit fidei catholice sacerdotes

et de diversis terris in sacra scriptura viros eruditos, volens germen vere fidei et vineam domini Sabaoth plantare et extirpare scismaticum Ruthenorum, qui nolentes relinquere sectam eorum ducem veneno necantes christianos ferro, igne, aqua aliisque modis variis extinxerunt“).

⁴² Kronika Beneša z Weitmile. – S. 490: “Anno Domini MCCCXLI Kazymirus, rex Polonie habuit gwerram cum Ruthenis et Lytwanis infidelibus, qui venerant ad occupandum regnum et terras Polonie et Deo propicio recesserunt post tempus breve”.

⁴³ Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská i česká [ďalej len: Kronika Neplachova] // FRB. – Vol. 3. – S. 443–484. Pozri aj: Kroniky doby Karla IV.

⁴⁴ Kronika Neplachova. – S. 472 (“A. D. MCCXX. Poloni a Prutenis et Rutenis occisi et a forssoribus auri mactati miserabiliter interrierunt“).

⁴⁵ Tamže. – S. 474–475 (“A. D. MCCLXI Przemisl, qui et Otakarus duxit in uxorem Kunegundem, filiam Rostyslay, ducis Bulgariae... In die Nativitatis Domini eodem anno princeps Boemie Przyemisl consecratus est in regem cum eadem Kunegunde“).

ich do svojho diela zahrnul. Taktiež je zaujímavé, že sa nezmieňuje o veľkom Mongolskom vpáde v r. 1241. Na druhej strane nám zachytáva podstatnú nárážku ideologického charakteru, ktorú neskôr používajú aj iní českí kronikári, a to že naznačujú, že Přemyslovský vplyv siahahal až na Rus⁴⁶. Výpočet krajín, ktoré sa po vymretí Přemyslovcov údajne odčlenili od Českej koruny rozhodne nemožno brať vážne, poukazuje skôr na mocenské ambície aktuálne vládnuceho rodu Luxemburgovcov, ako aj na vedomie moci a postavenia Českého kráľovstva za posledných Přemyslovcov.

Ďalším kronikárom, ktorý konal priamo na výzvu cisára Karla IV. je z Itálie pochádzajúci františkán Giovanni Marignolli (v českej literatúre známy ako Jan z Marignoly)⁴⁷. Táto kronika nemá ani tak veľký význam kvôli opisu českých dejín, pretože jej autor ako Talian, nebol s českým prostredím až tak zžitý ako domáci kronikári. Význam kroniky je však, okrem toho, že bola spísaná obzvlášť kultivovaným jazykom a na vysokej literárnej úrovni, najmä v tom, že autor do nej zahrnul svoje cenné poznatky a informácie o Arábii, Strednej Ázii, Indii ba aj Číne. Predtým totiž, ako začal pracovať pre cisára, pôsobil mnoho rokov ako pápežský vyslanec práve v týchto oblastiach⁴⁸. Priamo k dejinám Rusi však neprináša žiadne nové informácie. Jeho zmienky sú alebo prebraté z Kosmasa (o "ruskom" obrade a slovanskom jazyku)⁴⁹ alebo z *Kosmových pokračovateľov* (účasť Daniela Romanoviča v bitke pri Kressenbrunne,⁵⁰ či sobáš Přemysla Otakara II. a Kunigundy⁵¹).

Dielo karolovskej doby, ktoré sa ujalo asi najviac a to nielen v českej tradícii ale vychádzali z neho aj významní zahraniční kronikári ako napr. Jan Długosz či Aeneas Silvius Piccolomini bolo *Kronika Plukavova*⁵². Toto dielo malo silný slovanský charakter, čo možno jasne vidieť už na jeho prvých kapitolách, kde opisuje pôvod Slovanov a menuje slovanské krajiny. Medzi nimi pochopiteľne nemôže chýbať ani Rus⁵³. Ďalej Pulkava podobne ako už aj Neplach vytvára ilúziu o českom vplyve až po Rus. Ba Pulkava otvorene tvrdí, že Rus svojho času podliehala

⁴⁶ Tamže. – S. 478 ("MCCCVI rex Wenceslaus moritur... Et idem accidit, cum filius eius occidebatur... Nam post mortem ipsorum regnum Vngarie, Polonie, Cracouie, Pomoranie, maxima pars Russye, terra Syrasye, Misnensis, omnes hec terre a regno recesserunt et a diversis partibus Boemiam vastare ceperunt et Morauiam").

⁴⁷ Kronika Jana z Marignoly // FRB. – Vol. 3. – S. 485–604. O tomto kronikárovi, jeho živote, cestách a tvorbe vznikla dôležitá práca ešte v 19. storočí: *Meinert J. G. Johannes von Marignola minderen Bruders und päpstlichen Legaten Reise in das Morgenland v. J. 1339–1353.* – Prag, 1820.

⁴⁸ *Nechutová J. Latinská literatúra...* – S. 139.

⁴⁹ Kronika Marignolova. – S. 532 ("(967) non secundum orientales Sclausos vel secundum ritum Ruthenorum vel Grecorum, sed secundum Latinos... non secundum ritum

aut sectam Bulgarie gentis vel Russie aut sclauice lingue").

Tamže. – S. 595 ("...secundum regulam sancti Benedicti, non secundam modum Grecorum, nec Russie nec Sclauonie viveret").

⁵⁰ Tamže. – S. 569 ("(1260) gravis belli, quod adversus Belam... et Danielelem, regem Rusiae, et filios eius, et ceteros Ruthenorum ac Tataros, (gessimus)").

⁵¹ Tamže. – S. 571 ("(1261) Volens etiam dux predictus Boemie post triumphum sue domui providere, Cunedundym, filiam ducis Bulgarorum... desponsavit. ... In festo vero Nativitatis domini predictus dux Primsl cum predicta uxore sua... coronatur in regem").

⁵² *Kronika Pulkavova // FRB.* – Vol. 5 / Ed. Emler J. – Praha, 1893. – S. 1–326. Pozri aj: *Kroniky doby Karla IV.*

⁵³ *Kronika Pulkavova.* – S. 4: "Igitur prefati Slowani... intraverunt terras, videlicet Bulgariam, Rasiam, Seruiam, Dalmaciam,

vláde veľkomoravského kráľa Svätopluka I.⁵⁴ a keďže v českej tradícii sa vytvorila idea tzv. *translatio regni* z Moravy do Čiech prešla Rus pod vládu Přemyslovcov⁵⁵. Pulkava ďalej uvádza informáciu o sobáši moravského údelníka Vratislava s dcérou “ruského kráľa”, ktorú s najväčšou pravdepodobnosťou prebral od *Kanovníka Vyšehradského*, aj keď pasáž o nesmiernej kráse spomínanej ruskej kňažnej, ktorou predčila aj legendárnu Helenu Trójsku, už tento autor vynechal⁵⁶.

Ďalej, zjavne pridržajúc sa *Letopisov Českých* (informáciu o smrti Romana Mstislaviča r. 1205 vynecháva) spomína boj roku 1220 medzi Poliakmi a Rusmi⁵⁷. Taktiež sa zmieňuje aj o Mongolskom vpáde z roku 1241, vrámci ktorého spomína smrť Kolomana Haličského (v jednej redakcii označeného za uhorského kráľa) a zrejme od Dalimila prebral informáciu, že Mongoli poplienieli celú Rus (keďže to sa v *Letopisoch Českých* nespomína)⁵⁸. Rovnako z *Příbehov krále Přemysla Otakara II.* preberá už spomínaný list tohoto panovníka pápežovi Alexandrovi IV. vrámci,

Charuaciam, Bosnam, Carinthiam, Istriam et Carniolam, quas in hodieum diem possident”. V tomto výpočte slovanských krajín však zrejme ide len o juhoslovanské, preto s najväčšou pravdepodobnosťou názov Rasiám by nemal byť stotožňovaný s názvom Rusi ale Rašky, čo bolo časťou stredovekého Srbska. Čo sa týka názvov Rusi (latinsky: Russia, Ruscia, Ruzia; nemecky: Russen, Rassen) v západných kronikách často môže dôjsť k zámene s názvom Srbska/Rašky (latinsky: Rascia, Rasia; nemecky: Rascen...) touto otázkou sa v svojej práci zaoberal aj N. Mika. Pozri: *Mika N. Czy król Rusi halickiej Daniel był obecny przy zawieraniu pokoju wiedeńskiego w 1261 roku? Z dziejów stosunków rusko-austriackich w średniowieczu // Kwartalnik Historyczny. – 1998. – R. 105, nr 2. – S. 11–13.*

Kronika Pulkavova. – S. 5 (“Preterea quidam de suo genere transiverunt Rusiam, Pomeraniam, Cassubiam usque ad regnum Dacie et confinia maritima septentrionalis, totamque terram Rusie impleverunt, et eandem similiter coluerunt”). V tomto prípade však už ide o územie Rusi nepochybne.

⁵⁴ Kronika Pulkavova. – S. 15–16 (“Swatopluk... regi Moraue temporibus illis dux Boemie (Borziwoy) suberat. Eidem etiam regi suberant terre, videlicet Polonia et Rusia”).

⁵⁵ Tamže. – S. 17 (“deinceps rex et regnum et archiepiscopus Moravie penitus defecerunt et esse amplius cessaverunt. Quod tamen regnum Moravie postea post CXCII annos... per Henricum tercium... imperatorem... reintegratum est et in Boemiam translatum. Nam idem imperator ducem Boemie Wratislaum sublimavit in regem et Boemiam

regnum constituit, faciens de regno Moravie marchionatum, et eundem marchionatum cum principatibus et terris, videlicet Polonia, Russia et multis aliis ducatus et terris, que prius, temporibus Swatopluk, ultimi regis Moravie, ad regnum Moravie pertinebant, regno et corone Boemie subiecit”).

Tamže. – S. 54 (“quondam regnum Moravie, cui suberant Boemia, Polonia, Rusia et quam plures ducatus alii nec non naciones et terre temporibus quondam Swatopluk”).

Čo sa týka tzv. *translatio regni* z Moravy do Čiech pozri napr.: *Havlík L. E. O přenesení království a koruny z Moravy do Čech // Moravský historický sborník, Ročenka Moravského národního kongresu 1993–1994 / Red. Drápela J. et al. – Brno, 1995. – S. 223–240.*

⁵⁶ Kronika Pulkavova. – S. 80–81 (“(1132) Wratislaus autem, filius Odalrici, de Moravia supradicti regis Russie filiam duxit uxorem”).

Porovnaj s: *Kanovník Vyšehradský. – S. 215.*

⁵⁷ Kronika Pulkavova. – S. 127 (redakcia A) (“Anno Domini MCCXX Poloni a Pruthenis et a Ruthenis sunt in ore gladii crudeliter interfecti”).

⁵⁸ Tamže. – S. 138 (redakcia A) (“Anno Domini MCCXLI pagani, qui Thartari dicuntur, totam Rusiam et alia multa regna fidelium destruunt et devastavit. Qui etiam Colmanum, fratrem regis Ungarie, per sagittam inflicto vulnere necaverunt”).

Tamže. – S. 144 (redakcia B) (“Comanni sive Thartari... Similiter etiam Colomanum, regem Ungarie, necaverunt et quasi totam Ungariam destructione misera subiugaverunt”).

ktorého je informácia o účasti Daniela Romanoviča na bitke pri Kressenbrunne⁵⁹. Podobne ako ostatní autori, tiež nemôže obísť ani informáciu o svadbe českého panovníka a Kunigundy, Rastislavovej dcéry⁶⁰. Čo je však na tejto Pulkavovej informácii najzaujímavejšie je, že v jednej redakcii (označená ako redakcia B) autor už nenazýva Rastislava Michailoviča kniežatom Bulharov „dux“ ale rovno cárom „imperator“. A ako bulharský cár (cisár) je Rastislav nazývaný aj ďalej a to v súvislosti s jeho ďalšou dcérou Griffinou, aj keď tam už nie je spomínaný menom⁶¹.

K udalostiam zo 14. storočia Pulkava zachytil informáciu, že Rusi sa podieľali na vpáde poľského kráľa Vladislava I. Lokietka do Brandenburska roku 1326⁶². V tomto zápise je okrem iného obzvlášť jasne cítiť autorovo nie príliš pozitívne stanovisko k Rusom, ktorých dokonca (v redakcii A) otvorene označuje za pohanov „*Ruthenos paganos*“. Pulkavová kronika teda akoby reprezentovala „klasický“ český pohľad na Rus a teda, že zatiaľ čo v prvých kapitolách kroniky sa stavia k Rusi, môžeme povedať, pozitívne pretože zdôrazňuje, že sa jedná o slovanskú krajinu. Ba narážkami, že Rus patrila pod dominanciu Veľkej Moravy vytvára aj ilúziu akejsi spoločnej minulosti. Čo sa však týka náboženstva je autor nekompromisný a alebo ich rovno označuje za pohanov alebo ich aspoň „hádzje s nimi do jedného vreca“.

Na záver teda môžeme konštatovať nasledujúce: Českí stredovekí kronikári nemali o Rusi veľa informácii a hlavne nemali o ňu ani veľký záujem. Drvivá väčšina informácii, ktoré v nich môžeme nájsť sú, alebo opisy udalostí, ktoré priamo súviseli s Českým kráľovstvom alebo tie, ktoré súviseli s jeho zahraničnopolitickými aktivitami (najmä v Poľsku).

⁵⁹ Kronika Pulkavova.. – S. 151 (obsah listu je tu vynechaný ale editor sa odvoláva priamo na: *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* – S. 315) („*gravis belli, quod adversus Belam... et Danielelem, regem Russiae, et filios eius, et ceteros Ruthenorum ac Tataros, (gessimus)*“).

⁶⁰ Tamže. – S. 152–153 (redakcia A) („*eo-dem anno (1261) princeps Boemie Prziemisl predictus duxit uxorem Gunegundem, filiam Rostislai ducis Bulgarorum, neptem Bele, regis Ungarie. ... Ex hac eciam Kune-gunde dictu Prziemisl successive duas filias generavit, item tres filios, quorum duobus in infancia mox defunctis iunior videlicet Wenceslaus in regno successit postmodum... in die Nativitatis Domini... Wernherus, Maguntinensis archiepiscopus... principem Prziemislonen... uxit in regem, imponens sibi regalem coronam, Gunegundem ipsium coniugem similiter coronando*“).

Tamže. – S. 153 (redakcia B): („*Et postea ne regnum Boemie legitimo careret herede, prefatus Prziemisl anno predicto VIII kal. Novembris Kunegundem, filiam Rostislai,*

imperatoris Bulgarie... duxit uxorem... Deinde in festo Nativitatis idem Prziemysl unacum eadem Kunegunde, uxore sua... regias coronas assumens more regni Boemie consecratur“).

⁶¹ Tamže. – S. 175 (redakcia A) („*Griffina, Cracovie et Sandomirie ducissa, filia imperatoris Bulgarie et soror quondam Kune-gundis, matris Wenceslai regis Boemie*“).

Tamže. – S. 175 (redakcia B) („*Cracovie et Sandomirie ducissa Griffina nomine, filia imperatoris Bulgarie et soror quondam Kune-gundis matris regis Wenceslai*“).

⁶² Tamže. – S. 203 (redakcia A) („*Anno vero Domini MCCCXXVI Wladislaus alias Loketko, rex Cracovie, multos infideles Litwanos, Ruthenos paganos ad partes marchie Brandenburgensis destinavit et pluribus innumera dampna fecit*“).

Tamže. – S. 203 (redakcia B) („*Anno vero Domini MCCCXXVI Loketko, rex Poloniensis, cum multis infidelibus Lytwanis paganis et Ruthenis partes marchie Brandenburgensis invasit et pluribus locis innumera dampna fecit*“).

Prehľad jednotlivých zmienok o Rusi v českých kronikách

Kosmas	Mních Sá- zavský	Kanovník Vyšehrad- ský	Letopisy České	Příběhy Přemysla- Otakara II.	Jindřich Heimbur- ský
ritus Ru- ziae					
	sancti Gle- bii et socii eius				
		Wratizlaus dux uxo- rem de Rusia			
		filium Col- manni et Mater enim			
			occiderunt Romanum		
			Poloni a Ruthenis interfecti		
			Tatari. Col- mannum sagittaver- unt		
				Danielem, regem Ru- siae	
			Cunegun- dem, filiam Rostislai		
					Nuncii Tartarorum
					Rex Ruscie ad Wence- slaum

Dalimil	Zbraslavská Kronika	František Pražský	Beneš z Weitmile	Neplach	Marignola	Pulkava
	de Russia ritu in greco				ritus Rusie	
						(Slowani) Rusie impleverunt
						regi Moraviae suberant Rusia
						Wrattizlaus regis Russie filiam duxit uxorem
				Poloni a Ruthenis interierunt		Poloni a Ruthenis interfecti
Tateři pojídú; Kyjov						Tatari. Colmanum necaverunt
					Danielem, regem Rusiae	Danielem, regem Rusiae
	Matschovia rex filiam	regis de Mazouia filiam		Kunegundem, filiam Rostyslay	filiam ducis Bulgarorum	filiam Rostislai, imperatoris Bulgariae
	Mortuo ergo Lescone Ruthenorum					

Dalimil	Zbraslavská Kronika	František Pražský	Beneš z Weitmile	Neplach	Marignola	Pulkava
	territorium Cra-couiense destruitur Ruthenorum					
				Russye a regno recesserunt		
						Loketko, cum Ruthenos paganos
		Tharthari Poloni Rutheni	Kazymirus, habuit gwerram cum Ruthenis			

Університет імені Томаша Масарика в Брно

